

Stockholms
stad

[Dubbelklicka för att infoga Bild]

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

2024–2029

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

2024–2029

Innehållsförteckning

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning	1
2024–2029	1
Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning	1
2024–2029	1
Innehållsförteckning	2
Inledning	6
Utgångspunkter för programmet	7
Begreppet funktionsnedsättning	8
FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning...8	
FN:s Barnkonvention	9
Agenda 2030	9
Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.....	9
Skillnader i levnadsvillkor	11
Målet jämlika villkor	13
Ett funktionshindersperspektiv i arbetet	14
Skapa lösningar med universell utformning.....	15
Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten	15
Använd individuella stöd och lösningar	15
Förebygg och motverka diskriminering.....	16
Fokusområden	18
1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen.....	19
1.1 <i>Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla</i>	19
1.2 <i>Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen</i>	19
1.3 <i>Lärmiljön ska vara trygg och inkluderande</i>	20
1.4 <i>Det ska finnas en väl fungerande samverkan</i>	20
Artiklar i FN-konventionen	20
2. Rätten till arbete och försörjning	20
2.1 <i>Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka</i>	20

2.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare	21
2.3 Möjligheten till arbete och praktik ska stärkas	21
Artiklar i FN-konventionen	22
3. Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris	22
3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer	22
3.2 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten	23
3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas	24
3.4 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder	24
3.5 Alla ska garanteras skydd och säkerhet	24
Artiklar i FN-konventionen	25
4. Rätten till ett fungerande boende	25
4.1 Planera och bygga rätt från början	25
4.2 Fungerande bostad på bostadsmarknaden	25
4.3 Särskilda boendeformer	26
4.4 Stöd att sköta om sin bostad	26
Artiklar i FN-konventionen	26
5. Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik ..	27
5.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter	27
5.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla	27
5.3 Ny teknik ska öka delaktigheten	27
Artiklar i FN-konventionen:	28
6. Rätten till bästa möjliga hälsa	28
6.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter	28
6.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa	28
6.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor	29
Artiklar i FN-konventionen	29
7. Rätten till individuellt stöd	29
7.1 Individuellt utformat stöd	29
7.2 Skydd och stöd på jämlika villkor	29
7.3 Stöd till privatliv, att bilda familj och att vara föräldrar	30

<i>7.4 Risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas</i>	30
<i>7.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig</i>	31
<i>Artiklar i FN-konventionen</i>	31
8. Rätten till kultur och fritid.....	31
<i>8.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla</i>	31
<i>8.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används</i>	32
<i>8.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer</i>	32
<i>Artiklar i FN-konventionen</i>	32
9. Rätten att delta i demokratin.....	32
<i>9.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser</i>	32
<i>9.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen</i>	33
<i>Artiklar i FN-konventionen</i>	33
Genomförande och uppföljning	33
Ansvar för genomförande.....	33
Ansvar för uppföljning.....	34
Ansvar för kunskap.....	35
Arbetsätt och verktyg	36
Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet.....	36
Tillämpning av lagar och föreskrifter.....	36
Krav i offentlig upphandling.....	37
Krav i bidragsgivning.....	37
Samverkan och aktiv involvering.....	37
Tillgänglighetsbeskrivning.....	38
Begrepp och definitioner	39
Referenslista och webbplatser att besöka i arbetet med programmet	45
Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning	47
Nämnders och styrelsers ansvar för programmets olika fokusområden	49
<i>Stadens mål Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.</i>	49

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med
funktionsnedsättning
5 (50)

<i>Fokusområde</i>	49
<i>Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser</i>	49

Inledning

Stockholms stad ska vara en stad där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga i alla delar i samhället. Stadens verksamheter ska vara tillgängliga och involvera målgrupper om vilka förbättringar eller förändringar vi kan och behöver göra. Såväl bemötandet och servicen som fysiska hinder är centrala för att skapa en stad för alla. Det är ett ständigt arbete och trots att mycket har genomförts måste det fortsatta arbetet präglas av stor beslutsamhet och kraft.

Programmet är ett styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att nå stadens mål om ett Stockholm som är tillgängligt för alla, där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning, utan diskriminering.¹

Programmet bygger på FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, den nationella funktionshinderspolitiken och på stadens vision om ett Stockholm som är tillgängligt för alla och ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Den första delen beskriver utgångspunkter för programmet och olika utmaningar som finns när det gäller rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet på jämlika villkor utan diskriminering.

Den andra delen beskriver vad ett funktionshindersperspektiv är och hur stadens nämnder och bolagsstyrelser ska använda det i arbetet med programmet.

Den tredje delen pekar ut fokusområden som är prioriterade för staden att arbeta med. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska i sin ordinarie planering precisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom de prioriterade områdena för att nå stadens mål och hur de ska samverka inom staden samt med andra aktörer.

¹ Programmet är en reviderad version av Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023 (dnr 171-1831/2016, KF 2018-05-28).

Den fjärde delen beskriver ansvar för genomförande och hur uppföljning ska göras samt olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i funktionshinderspolitiskt arbete.

Avslutningsvis beskrivs begrepp och definitioner. Här återfinns också en referenslista med underlag som använts i framtagandet av programmet och en förteckning över de olika artiklarna i FN-konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Allra sist finns ett schema över nämnders och bolagsstyrelser ansvar för olika fokusområden.

Som komplement till programmet finns tillämpningsanvisningar som ger förslag till indikatorer och aktiviteter inom de olika fokusområdena för nämnder och bolagsstyrelser.

Utgångspunkter för programmet

Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030, Europakonventionen, svensk lagstiftning, den nationella funktionshinderspolitiken och funktionshinderspolitiska mål.

Den etiska grunden för programmet är principen att alla människor är lika i värdighet och rättigheter. Programmet är rättighetsbaserat och har som övergripande mål att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska få sina mänskliga rättigheter förverkligade. Alla ska ha lika rätt till stadens skydd, stöd och service samt ges möjlighet att delta i alla delar av samhällslivet.

Åtgärder som syftar till att förebygga och motverka diskriminering är grundläggande om människors lika värde ska respekteras. Staden ska aktivt förhindra att personer med funktionsnedsättning diskrimineras i den egna verksamheten, säkerställa tillgänglighet för alla och vara ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Hinder som motverkar delaktighet i omgivningen ska identifieras, förebyggas och undanröjas. Full delaktighet förutsätter också att personer med funktionsnedsättning inkluderas i stadens planering och beslutsprocesser på jämlika villkor som andra. Det är hela stadens ansvar att se till att ingen exkluderas och att alla människors kompetens tas tillvara.

Begreppet funktionsnedsättning

Med funktionsnedsättning avses en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur.² En funktionsnedsättning kan vara både synlig och dold för omgivningen.

En del föredrar och använder begreppet ”funktionsvariationer” före ”funktionsnedsättning”. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, dvs. ”funktionsnedsättning”.

Ungefär 20 procent³ av Sveriges och stadens befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar det dagliga livet.⁴

Programmet omfattar alla personer som har en funktionsnedsättning; barn, unga, vuxna och äldre. Även anhörigas livssituation påverkas. Programmet berör därför en stor andel av stadens invånare, men också personer som besöker staden.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Sverige 2009. Den offentliga sektorn i landet har ett juridiskt ansvar att förverkliga innehållet i konventionen.⁵

Konventionen innehåller inte några nya mänskliga rättigheter, utan förtydligar *att* även personer med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter, på samma sätt som alla andra, och beskriver *vad* som krävs för att det ska vara möjligt.

Konventionen bygger på ett antal principer som exempelvis jämlikhet, icke-diskriminering, jämställdhet, delaktighet och tillgänglighet. Samtliga principer ska tolkas in i varje rättighetsartikel, som handlar om åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till sina mänskliga rättigheter.

² Socialstyrelsens termbank.

³ Variation finns mellan åldersgrupper och upplevelse av påverkan/svårigheter i det dagliga livet.

⁴ Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik, 2022

⁵ Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, prop 2008/09:28

FN:s Barnkonvention

År 2020 blev barnkonventionen även svensk lag⁶. Att barnkonventionen har blivit lag innebär att den är tillämplig på alla rättsområden och ska beaktas i domstolar och vid myndigheter i processer och ärenden som direkt eller indirekt påverkar barn.

Konventionen gäller för alla barn⁷ oavsett om barnet har en funktionsnedsättning eller inte men barn med funktionsnedsättning omnämns också särskilt i konventionen. Bland annat anges att ett barn med funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.⁸

Agenda 2030

Agenda 2030 genomsyras av ett rättighetsperspektiv som ska säkerställa alla individers politiska och medborgerliga samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De 17 målen i agendan tar sikte på en hållbar utveckling, både för människor och för planeten. Genom att agera lokalt tar staden ansvar för och bidrar till att förbättra förutsättningarna för en globalt hållbar utveckling.

Målen är ömsesidigt beroende av varandra och synliggör att arbetet för social hållbarhet, inklusive rättigheter för personer med funktionsnedsättning, hänger ihop med arbetet för miljömässig och ekonomisk hållbarhet.

I detta program har de mål och områden som identifierats som relevanta för gruppen personer med funktionsnedsättning samtidigt beaktat planeringen och genomförandet av agendan. Programmet är därför ett viktigt dokument i genomförandet av agendan.

Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd

Det finns en mängd lagar, föreskrifter och allmänna råd som syftar till att säkerställa rättigheter och som reglerar kommunens skyldighet att förbättra tillgängligheten ur ett funktionshindersperspektiv.

⁶ Lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, 2018:1197

⁷ Bankonventionen definierar barn som varje människa under 18 år.⁷

⁸ FN:s Barnkonvention artikel 7

Regeringsformen (RF) anger att det allmänna ska verka för att alla ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det innebär till exempel att motverka diskriminering på grund av bland annat funktionsnedsättning.

Lagar som styr krav på tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet är viktiga i arbetet med programmet. Plan- och bygglagen (PBL), arbetsmiljölagen och diskrimineringslagen reglerar till exempel krav på tillgänglighet och icke-diskriminering. Lagen om offentlig upphandling (LOU) anger att krav på tillgänglighet ska ställas vid upphandlingar.

I förvaltningslagen (2017:900) framgår att myndigheter ska se till att kontakter med enskilda blir smidiga och enkla. Till exempel ska en myndighet använda tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala.⁹

Lagen om tillgänglighet till digital offentlig service (2018:1937) anger krav på tillgänglighet vid utformning av stadens digitala offentliga service till exempel e-tjänster, appar, stadens webb och dokument på den.

Europaparlamentets och rådets direktiv om tillgänglighetskrav, tillgänglighetsdirektivet, syftar till att ställa gemensamma tillgänglighetskrav för vissa produkter och tjänster.¹⁰

Enligt skollagen har elever som, på grund av en funktionsnedsättning, har svårt att uppfylla olika kunskapskrav eller kravnivåer ska ges stöd som syftar till att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser.¹¹

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (SoL) samt övriga lagar som avser individuella behovsprövade stödinsatser ska bidra till delaktighet och självständighet på jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning.

EU-rätten är också tillämplig, liksom internationella och europeiska konventioner och Europakonventionen.

⁹ Förvaltningslagen (2017:900) 13§

¹⁰ Genomförande av tillgänglighetsdirektivet, prop. 2022/23:42

¹¹ Skollagen, 3 kap 2 § 1

Skillnader i levnadsvillkor

En utgångspunkt i arbetet är kännedomen om skillnader i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen.

Uppföljningar från Myndigheten för delaktighet (MFD) visar att personer med funktionsnedsättning har generellt sätt sämre levnadsvillkor jämfört med den övriga befolkningen, även om personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp och skillnader förekommer.¹²

Utbildningsnivån är ofta lägre hos personer med funktionsnedsättning än den övriga befolkningen och arbetslösheten är högre. Tillgång till egen försörjning är en avgörande faktor för övriga levnadsvillkor. Även här har gruppen personer med funktionsnedsättning sämre förutsättningar än övriga befolkningen. I förhållande till övriga befolkningen saknar fler kontantmarginal¹³ för att täcka en oväntad utgift utan att behöva låna pengar, fler uppger att de har svårt att få ekonomin att gå ihop och unga med funktionsnedsättning har ofta sämre ekonomiska levnadsvillkor än andra jämnåriga.¹⁴

Personer med funktionsnedsättning har ofta svårare att komma in på bostadsmarknaden, har högre risk att utsättas för våld, hot eller bedrägerier och har generellt en sämre hälsa och psykiskt välmående än den övriga befolkningen. För kvinnor med funktionsnedsättning beskrivs genomgående sämre levnadsvillkor än för män med funktionsnedsättning.¹⁵

Ojämlika villkor skapar hinder för delaktighet

Ett av de främsta hindren inom *skolan* handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning. Även bristande tillgänglighet i lokaler och kompetens bland personal är faktorer som påverkar. Vantrivsel, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld anges också som förklaringar att elever många gånger trivs sämre i skolan än sina klasskamrater.^{16 17}

¹² Myndigheten för delaktighet, Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022

¹³ Tillgång till 13 000 kronor för oförutsedda utgifter

¹⁴ Myndigheten för delaktighet, Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022

¹⁵ Ibid

¹⁶ Skolbarns hälsovanor 2021/22, Folkhälsomyndigheten

¹⁷ Skapa en trygg skola, MFD 2020

Personer med funktionsnedsättning deltar i mindre utsträckning på *arbetsmarknaden* än övriga befolkningen, vilket påverkar möjligheterna till försörjning och jämlika levnadsvillkor.

Sysselsatta personer med funktionsnedsättning har färre fasta heltidsanställningar och arbetar mer sällan i yrken med krav på fördjupad högskolekompetens samt i chefsyrken. En av tre personer med funktionsnedsättning har någon gång utsatts för diskriminering i arbetslivet.¹⁸ Svårast att etablera sig på arbetsmarknaden har unga med funktionsnedsättning som inte har fullföljt gymnasiet.¹⁹

På *bostadsmarknaden* redovisas skillnader som avser möjligheten att kunna få en bostad på jämlika villkor som andra.²⁰ Situationen påverkas av bristen på bostäder, både i det ordinarie bostadsbeståndet och i särskilda boendeformer, men också av bostadskostnaderna och av att många bostäder inte är fysiskt tillgängliga.^{21 22}

Hälsa är ett annat område där skillnader redovisas. Personer med funktionsnedsättning skattar sin hälsa sämre än befolkningen i övrigt. Det är vanligare att personer med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor uppges sämre hälsa i form av ångslan, oro eller ångest. Det är också mer vanligt att barn med funktionsnedsättning upplever sämre livstillfredsställelse och mer psykiska och somatiska besvär än sina jämnåriga kamrater i skolan.²³

En stor del av ohälsan kan även förklaras med faktorer såsom bristande tillgänglighet, brist på inflytande och delaktighet, nedsatt social samvaro samt ekonomisk otrygghet. Risken att utsättas för våld är större hos personer med funktionsnedsättning och de är också mer utsatta för brott. Överlag är riskökningen mer markant för kvinnor med funktionsnedsättning jämfört med män med funktionsnedsättning.²⁴ Barn och unga med funktionsnedsättning riskerar i högre grad att utsättas för alla typer av våld jämfört med andra barn och unga.²⁵

¹⁸ SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022.

¹⁹ Arbetsförmedlingen

²⁰ Riktlinjer för bostadsförsörjning 2021-2024 Dnr KS 2020/791

²¹ Boende på (o)lika villkor SOU 2021

²² Boendepånen 2023-2033 Dnr SOF 2023/36

²³ Folkhälsomyndigheten, 2022

²⁴ Våld mot personer med funktionsnedsättning, MFD 2023

²⁵ Mer utsatta än andra, Stiftelsen allmänna Barnhuset, 2022

Även för *anhöriga* påverkas levnadsvillkoren. Anhöriga till personer med funktionsnedsättning drabbas oftare av ohälsa, sämre ekonomi och försämrad livskvalitet. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i lägre utsträckning och har oftare akuta ekonomiska svårigheter.²⁶ Fler kvinnor än män går ner i arbetstid på grund av omsorgsansvaret.²⁷

Ett område som påverkar levnadsvillkoren och där det sker kontinuerlig utveckling är det digitala området. För personer med funktionsnedsättning har den *digitala delaktigheten* ökat, liksom för befolkningen i stort. Samtidigt visar nationella undersökningar att personer med funktionsnedsättningar har lägre tillgång till dator än befolkningen i övrigt. Internetanvändningen påverkas också av att personer med funktionsnedsättning har sämre privatekonomi jämfört med övrig befolkning. Dessutom påverkar svårigheter att använda digital utrustning, internet och tjänster såsom e-legitimation den digitala delaktigheten negativt. Sammantaget finns en risk att den digitala utvecklingen även bidrar till ett *ökat digitalt utanförskap* om inte hänsyn tas till alla användares behov.²⁸

Målet jämlika villkor

Att skapa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning kräver fortsatt utvecklingsarbete brett i staden och programmet fyller en central del i detta arbete.

Jämställdhet ingår som en viktig del, med syftet att utjämna skillnader i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.²⁹ Även anhörigas situation behöver uppmärksammas i detta hänseende. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning är det vidare nödvändigt att beakta barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

²⁶ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022, MFD, 2023

²⁷ Stöd till anhöriga, Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen

²⁸ Uppföljning av funktionspolitiken, Strategi för systematisk funktionshinderspolitiken 2022, Myndigheten för delaktighet, 2023.

²⁹ Regeringens prop. 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, 2017

Ett funktionshindersperspektiv i arbetet

I arbetet med tillgänglighet och full delaktighet i samhällslivet på jämlika villkor ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett funktionshindersperspektiv. Arbetet innebär att utgå från människors olikheter, olika förutsättningar, behov och önskemål och prioritera universella lösningar som fungerar för alla. Det ingår också att identifiera och åtgärda hinder för delaktighet i den befintliga miljön och säkerställa att inte nya hinder uppstår.

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, blindhet, dövhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga (till följd av olika funktionsnedsättningar såsom förvärvad hjärnskada, intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning), besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa samt andra begränsningar eller variationer i funktionsförmåga.³⁰

Funktionshindersperspektivet innehåller fyra delar som är ömsesidigt beroende av varandra:

- principen om universell utformning,
- åtgärda befintliga brister i tillgängligheten,
- individuella stöd och lösningar
- förebygga och motverka diskriminering.

Åtgärder för att öka tillgängligheten kan, förutom det huvudsakliga syftet att undanröja hinder för delaktighet och förhindra diskriminering, ses som en investering för en hållbar utveckling. Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning är ofta bra för alla och minskar behovet av specialanpassningar och dyra åtgärder i efterhand. Exempelvis gynnar en text skriven på klarspråk även andra målgrupper, till exempel nyanlända och en automatisk

³⁰ Mer information om olika funktionsnedsättningar finns bland annat hos Habilitering & Hälsa, www.habilitering.se/fakta-och-rad/kort-om-funktionsnedsattningar/

dörröppnare underlättar för den som kommer med barnvagn.
S skyltar med Pictogram³¹ underlättar för alla att kunna orientera sig.

Funktionshindersperspektivet ska användas i arbetet med alla av programmets fokusområden (se sidan x och framåt). Perspektivet kan liknas vid en tankemodell för att planera och utforma arbetet för varje fokusområde.

Funktionshindersperspektivet har fyra delar som beskrivs enligt nedan.

Skapa lösningar med universell utformning

Principen om universell utformning innebär att produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning. Det kan till exempel handla om stadens digitala system, informationstjänster, byggd miljö och allmänna platser, men också om bemötande. Det måste ske med medvetenhet om att funktionsförmågan bland de som bor i och besöker staden varierar, så att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som människor utan funktionsnedsättning.³² Genom att göra rätt från början kan kostsamma åtgärder i efterhand undvikas.

Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten

Brister i stadens tillgänglighet som redan finns och som hindrar delaktighet måste identifieras och åtgärdas. Arbetet kräver systematik och långsiktighet. Brister identifieras genom att analysera tillgängligheten i verksamheter, miljöer, tjänster, produkter och system. Därefter kan åtgärder planeras och genomföras. För hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser gäller Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder.³³

Använd individuella stöd och lösningar

Individuella lösningar ska användas för att kompensera funktionsnedsättning eller brister i tillgänglighet som trots allt finns

³¹ Pictogram är ett visuellt språk utvecklat för personer som saknar eller har begränsad förmåga att tala, läsa och skriva.

³² Principen om universell utformning är en prioriterad inriktning i den nationella funktionshinderspolitiken (Regeringens proposition 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken)

³³ Boverkets föreskrifter BFS 2013:9

samt ge möjlighet till självständighet och delaktighet. Exempel på lösningar är färdtjänst, hjälpmedel, tolkning, anpassat arbete, särskilt stöd i skolan, personlig assistans, stöd i hemmet, särskilt boende, ledsagning eller bostadsanpassning. Besluten och det stöd som ges ska präglas av självbestämmande, rättssäkerhet och delaktighet. Jämställdhetsaspekter behöver uppmärksammas så att stöd och lösningar bidrar till att utjämna skillnader mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Även för anhöriga behöver jämställdhetsperspektivet beaktas.

Personen det gäller ska så långt som möjligt vara delaktig i de beslut som fattas. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för delaktighet måste information och kommunikation anpassas och göras tillgänglig för individen. Barn, unga, vuxna och äldre med funktionsnedsättning ska få det kommunikationsstöd som de behöver för att lättare kunna uttrycka sina åsikter.

Förebygg och motverka diskriminering

Att arbeta med att förebygga och motverka diskriminering handlar både om att förhindra att diskriminering sker och att agera när det händer.

Förbud mot diskriminering handlar om att förhindra att personer med funktionsnedsättning behandlas sämre, missgynnas och inte ges samma rättigheter och möjligheter som andra. Det ska också uppmärksammas att personer med funktionsnedsättning kan vara flerdigt utsatta, utifrån såväl funktionsnedsättning som kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Diskrimineringslagen innehåller en form av diskriminering som benämns bristande tillgänglighet. Det betyder att det är diskriminering om en person med funktionsnedsättning missgynnas för att tillgänglighetsåtgärder inte genomförts så att den personen kan komma i en jämförbar situation med personer utan funktionsnedsättning. Den som är ansvarig för en verksamhet till exempel en arbetsplats, idrottshall eller skola är skyldig att genomföra skäligen åtgärder för att verksamheten ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.³⁴ Den som låter bli att genomföra sådana åtgärder kan göra sig skyldig till diskriminering.³⁵

Vidare har begreppet intersektionell diskriminering fått ökad betydelse. Begreppet intersektionalitet innebär att olika

³⁴ Diskrimineringslag (2008:567)

³⁵ Diskrimineringsombudsmannen ska utöva tillsyn över att denna lag följs

diskrimineringsgrunder och maktordningar påverkar varandra, vilket kan förstärka utsattheten. Exempelvis diskrimineras alla med funktionsnedsättning av otillgänglig hälsorelaterad information, men när en blind kvinna nekas tillgång till preventivmedelsrådgivning begränsas hennes rättigheter både på grund av funktionsnedsättningen och på grund av kön. Det är detta som är intersektionell diskriminering.³⁶

Nära kopplat till diskriminering är stigmatisering. Stigmatisering innebär att en minoritetsgrupp i samhället pekas ut och tillskrivs nedvärderande och stereotypa egenskaper. Gruppen får låg social status och riskerar att diskrimineras. Att tillhöra en stigmatiserad grupp kan innebära stor stress och kan handla om att en individ t.ex. inte söker vård och stöd i den omfattning som behövs, eller har sämre förutsättningar i arbetslivet.

³⁶ Allmänna kommentarer nr 6 om jämlikhet och icke diskriminering, MFD, 2020

Fokusområden

Programmet omfattar olika fokusområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med genom att tillämpa funktionshindersperspektivet. Samtliga fokusområden tar sikte på kommunfullmäktiges mål³⁷ och vad som krävs för att förverkliga dem.

Under varje fokusområde beskrivs stadens ambitioner för det specifika området och de önskade effekterna för personer med funktionsnedsättning.

Gemensamt för arbetet inom samtliga fokusområden är att med hjälp av funktionshindersperspektivet identifiera, förebygga och undanröja hinder för full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, utan diskriminering.

Områdena kan ha olika relevans för olika nämnder och bolagsstyrelser (se Nämnders och styrelser ansvar för programmets olika fokusområden, sidan). Arbetet måste utformas med hänsyn till varje nämnds och bolagsstyrelses uppdrag. I det arbetet kan det bli aktuellt att styra med hjälp av indikatorer.

I programmets sista del beskrivs hur relevanta aktiviteter och indikatorer ska tas fram. Förslag finns också på olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning (se Genomförande och uppföljning sidan samt Arbetssätt och verktyg, sidan).

I de följande avsnitten beskrivs de olika fokusområdena.

³⁷ Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla, oavsett funktionsförmåga, där personer med funktionsnedsättning inkluderas och är fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning, utan diskriminering.

Stadens mål knyter an till det nationella målet för funktionshinderspolitiken, som är att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (prop. 2016/17:188, Betänkande 2017/18: SoU5).

1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter till utbildning av hög kvalitet i stadens alla skolformer, utifrån egna förutsättningar och behov.

1.1 Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla

Elever med funktionsnedsättning inom stadens alla skolformer³⁸ ska få utbildning i tillgängliga utbildningslokaler och ges möjlighet att söka förskola, skola och vuxenutbildning utan diskriminering och på jämlika villkor som andra elever. Utbildningsmiljöerna ska vara anpassade så att alla elever, oberoende av ålder, könstillhörighet och funktionsförmåga, får likvärdig tillgång till utbildning.³⁹ De nya skolor som staden bygger ska vara tillgängliga för alla redan från början. I befintliga skolmiljöer ska tillgängligheten förbättras.

1.2 Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen

Elevers behov av särskilt stöd ska uppmärksammas och säkerställas så tidigt som möjligt inom förskolan och skolan. Elever med funktionsnedsättning ska få det stöd de behöver för att kunna nå kunskapsmålen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt.⁴⁰

Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla. De som behöver det ska få tillgång till extra anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning eller särskilt stöd. Extra anpassningar kan till exempel vara ett anpassat schema, extra tydliga instruktioner, hjälp att förstå texter, digital teknik med anpassade programvaror, anpassade läromedel eller andra specialpedagogiska insatser. Rektorn ansvarar för att behov av särskilt stöd utreds och dokumenteras i ett åtgärdsprogram.⁴¹

³⁸ Stadens skolformer omfattar förskola, grundskola, gymnasieskola, vuxenutbildning, yrkeshögskola och SFI samt anpassad grundskola, anpassad gymnasieskola och Lärvox.

³⁹ Skollag (2010:800) och diskrimineringslag (2008:567)

⁴⁰ Elever som på grund av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla olika kunskapskrav eller kravnivåer ska ges stöd som syftar till att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser (3 kap 2 § 1 skollagen).

⁴¹ För vägledning se Specialpedagogiska skolmyndigheten

1.3 Lär miljön ska vara trygg och inkluderande

I arbetet med att undanröja sådant som hindrar att kunna delta i utbildning på jämlika villkor ingår att skapa en lärmiljö⁴² som är trygg och inkluderande, inne i och utanför klassrummet. Stöd utanför undervisningen kan till exempel innebära att anpassa måltider och måltidsmiljön samt stöd till återhämtning, inkludering och delaktighet under raster. Såväl pedagogiska som sociala och fysiska aspekter ska vägas in. Varje skola ska se till att det bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling⁴³ av barn och elever. Skolan är även skyldig att genomföra åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.

1.4 Det ska finnas en väl fungerande samverkan

Det måste finnas en väl fungerande samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt mellan skolan och andra aktörer såsom habiliteringen och BUP. Skolan ska tidigt uppmärksamma behov av hjälpmedel eller tecken på ohälsa hos elever.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 7, 8, 9 och 24 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

2. Rätten till arbete och försörjning

I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva.

2.1 Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka

Staden ska arbeta aktivt med att öka tillgängligheten så att personer som har en funktionsnedsättning i större utsträckning ska kunna få

⁴² Avser den miljö och de sammanhang som en person befinner sig i under en skoldag. Såväl den sociala och pedagogiska som den fysiska miljön.

⁴³ Kan till exempel vara nedsättande ord, ryktesspridning, förlöjliganden eller fysiska handlingar som slag, sparkar och knuffar, men kan även bestå av utfrysning eller hot. Kränkande behandling kan också förekomma digitalt, till exempel på sociala medier.

och behålla ett arbete. Motsvarande ansvarstagande ska efterfrågas hos andra arbetsgivare, i upphandlingar⁴⁴ och vid bidragsgivning.

Personer med funktionsnedsättning är en mycket heterogen grupp vilket gör att insatser för att skapa ett tillgängligt och inkluderande arbetsliv behöver anpassas efter individuella behov. En viktig utgångspunkt ska vara att en individs arbetsförmåga är en relation mellan individen och den omgivande miljön med hänsyn till fysiska, informativa, kommunikativa och psykosociala aspekter och inte enbart en egenskap hos individen.

2.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare

Staden ska aktivt erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, praktikplatser och sommarjobb, bland annat genom att marknadsföra dessa mot dagliga verksamheter, sysselsättningsverksamheter och gymnasieskolor. Tjänster och kvalifikationskrav ska utformas för att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning.

Hinder som utestänger personer med funktionsnedsättning från staden som arbetsgivare ska identifieras och undanröjas.

Tillgänglighet och icke-diskriminering ska genomsyra nämnders och bolagsstyrelser systematiska arbetsmiljöarbete samt kompetensförsörjnings- och rekryteringsprocesser. Arbetet ska främja mångfald och jämställdhet för alla personer med funktionsnedsättning. Genom att förebygga sådant som hindrar att anställa personer med funktionsnedsättning kan behovet av särskilda stöd och lösningar minska.⁴⁵

2.3 Möjligheten till arbete och praktik ska stärkas

Genom att använda evidensbaserade metoder som utgår ifrån individernas kunskaper, förmågor och önskemål ska personer med funktionsnedsättning kunna stärka sina möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Insatserna ska bidra till personlig utveckling, inkludering och motverka diskriminering.

⁴⁴ Utifrån gällande lagstiftning, bland annat i lagen om offentlig upphandling (LOU) och diskrimineringslagen. Se vidare under rubriken Arbetssätt och verktyg.

⁴⁵ Arbetsplatsens utformning AFS 2020:1

Individuella stödformer och insatser, såsom daglig verksamhet och sysselsättning eller någon av stadens arbetsmarknadsinsatser⁴⁶ ska underlätta övergång till arbete eller studier och förebygga att unga med funktionsnedsättning varken arbetar eller studerar. Insatserna ska utformas tillsammans med varje enskild person så att alla kan utveckla sina förmågor utifrån egna behov och önskemål.

Inlåsnings effekter som kan uppstå om andra aktörer inte ser personer med funktionsnedsättning som sin målgrupp ska identifieras och förebyggas genom samverkan och samordnat stöd inom staden och med andra ansvariga aktörer. Stödet ska präglas av helhetssyn och flexibilitet. I det ingår även att planera stödet så att personen kan delta under trygga förhållanden och klara sin försörjning, under tiden och när insatserna upphör.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 8, 9, 19, 27 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

3. Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms alla miljöer, inomhus och utomhus och garanteras säkerhet vid krissituationer på jämlika villkor.

3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig i, få tillgång till och kunna använda stadens miljöer, utomhus och inomhus, på jämlika villkor som alla andra. Behov av trygghet, social gemenskap och aktivitet ska uppmärksammas, liksom möjligheter till avskildhet för de som behöver det i miljöer där många ska vistas. Mångfald och inkludering ska känneteckna tillgänglighetsarbetet och välfungerande helhetslösningar eftersträvas. Berörda nämnder och bolagsstyrelser behöver samverka i detta arbete.

⁴⁶ Stockholms stads strategi för arbetsmarknadsinsatser, 2021

Vid ny-, om- och tillbyggnation samt drift och underhåll ska stadens nämnder och bolagsstyrelser planera och bygga rätt från början så att tillgängligheten så långt som möjligt säkerställs utan behov av anpassningar och åtgärder i efterhand. I de fall staden, i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas. Det är viktigt att också ta hänsyn till att antalet äldre personer i staden ökar. Med stigande ålder följer ofta nedsatt funktionsförmåga vilket ökar kraven på att stadens miljöer är tillgängliga. Därtill ska barns och ungas behov och förutsättningar särskilt beaktas i tillgänglighetsarbetet.

För att ny-, om- och tillbyggnationer ska bli fullt tillgängliga behöver berörda nämnder och bolagsstyrelser hjälpas åt. Detta kan exempelvis ske genom att nämnderna, som ett förtydligande i sina beställningar, påminner om att gällande lagar och föreskrifter för att säkerställa tillgängligheten ska tillämpas på beställningen. Nämnder, bolagsstyrelser och andra som bygger åt stadens verksamheter kan på motsvarande sätt förtydliga i sina organisationer vad som förväntas.

Framkomligheten och möjligheterna att kunna orientera sig och ta del av information på ett tillgängligt sätt ska förbättras, liksom tillgången till lokaler med hörselslinga och kontrastmarkering. Kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning är andra åtgärder som kan bli aktuella.

Staden ska vara ett föredöme och planera och ställa krav på tillgänglighet vid alla evenemang och konferenser ur ett funktionshindersperspektiv, så att de genomförs i miljöer och under former som är tillgängliga. Därigenom kan staden driva på utvecklingen och även påverka andra aktörer.

3.2 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten

Personer med funktionsnedsättning finns inom alla delar av staden och inom olika grupper av människor så som turister, affärsresenärer, förtroendevalda, elever, föräldrar och anställda.

Staden ska verka för att andra fastighetsägare och näringsidkare i Stockholm förbättrar tillgängligheten till och i sina lokaler och verksamheter, t.ex. genom upphandling och dialog. Viktigt är också att uppmärksamma behovet av tillgänglig information om verksamheternas utbud och innehåll samt om lokalernas fysiska tillgänglighet. Syftet är att ge personer med funktionsnedsättning tillträde och tillgång till alla varor, produkter och tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten i staden.

3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas

Hinder i stadens befintliga byggda miljö ska åtgärdas så att den blir tillgänglig och användbar.⁴⁷

Alla enkelt avhjälpbara hinder i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska åtgärdas enligt Boverkets föreskrifter.⁴⁸ Den som äger fastigheten, eller i vissa fall den som utövar verksamhet i lokalerna, ansvarar för åtgärderna. Ansvaret för att avhjälpa ett enkelt avhjälpbart hinder har den som har rådighet över hindret.

Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska ha en aktuell plan för arbetet med enkelt avhjälpbara hinder som de råår över, till exempel åtgärdsplan, upphandlingsstrategi, bidragsstrategi eller motsvarande. Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för tillsynen av att reglerna för enkelt avhjälpbara hinder följs.

3.4 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder

Att kunna genomföra resor utan hinder är en förutsättning för självständighet och jämlika levnadsvillkor. Arbetet med resor ska genomsyras av ett ”hela resan-perspektiv”, vilket kräver samverkan med andra aktörer inom området där staden inte har rådighet. Resor med särskilda kollektivtrafik som staden ansvarar för ska genomföras tryggt och säkert för resenären, oavsett om resenären är ett barn som reser med skolskjuts eller en vuxen som reser till sin dagliga verksamhet. Tillgängliga parkeringsplatser och färdmedel för de som behöver det ska säkerställas.

3.5 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

I planeringen av utrymning, säkerhet och krisberedskap ska stadens nämnder och bolagsstyrelser se till att alla människor oavsett ålder och funktionsförmåga kan evakueras och sättas i säkerhet samt hållas informerade.⁴⁹ Vid krislägen ska det finnas beredskap för information och kommunikation som är anpassad och tillgänglig för

⁴⁷ I plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2, 12 §§ PBL) anges att alla enkelt avhjälpbara hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller om det med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa hindren.

⁴⁸ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpande av enkelt avhjälpbara hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2013:9 - HIN 3

⁴⁹ Det måste finnas tillgängliga utrymningsvägar, så att personer med funktionsnedsättning kan ta sig ut på ett säkert sätt, exempelvis vid brand. Ibland används begreppet ”frångänglighet” för att beskriva detta.

alla. Utrymningsvägarnas tillgänglighet i bostads- och fastighetsbeståndet ska successivt förbättras, exempelvis i samband med renovering eller ombyggnation.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 9, 11, 19 och 20 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

4. Rätten till ett fungerande boende

Personer med funktionsnedsättning har rätt till en fungerande bostad. Bostaden och den byggda miljön har stor betydelse för människors hälsa, trygghet och sociala sammanhållning. Bostaden är grundläggande för jämlika villkor.

4.1 Planera och bygga rätt från början

Enligt bostadsförsörjningslagen⁵⁰ ska kommunen planera så att förutsättningar finns för alla invånare att kunna leva i bra bostäder. Stockholms stad har ett stort inflytande över bostadsförsörjningen genom ett stort markinnehav, ansvar för den fysiska planeringen samt genom de tre allmännyttiga bostadsbolagen, bostadsförmedlingen, ett bolag för omsorgsbostäder samt en stiftelse som arbetar med boendefrågor för utsatta grupper.⁵¹ Nyproduktion ska uppfylla gällande lagstiftning för att minska behovet av särlösningar och kostnadskrävande åtgärder i efterhand. I de fall staden, i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas. För att säkerställa att funktionshindersperspektiv beaktas behöver personer med funktionsnedsättning och med kompetens i funktionshindersfrågor involveras redan tidigt i planeringsprocessen.

4.2 Fungerande bostad på bostadsmarknaden

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få en bostad på bostadsmarknaden på jämlika villkor som andra. Nyproducerade bostäder ska vara tillgängliga från början utifrån vad som anges i plan- och bygglagen (PBL).⁵² Genom individuell bostadsanpassning ska tillgängligheten, inklusive möjlighet till utrymning, tryggas för

⁵⁰ Lag (2000:1383) om kommunernas bostadsförsörjningsansvar

⁵¹ Riktlinjer för bostadsförsörjning 2021-2024 Dnr KS 2020/791

⁵² Plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2 § PBL)

de som behöver det. I det befintliga beståndet ska tillgängligheten successivt förbättras i samband med renovering eller ombyggnation enligt gällande regler. Målet är att sökbara lägenheter på bostadsförmedlingen ska vara tillgänglighetsmärkta.⁵³

4.3 Särskilda boendeformer

De flesta personer med funktionsnedsättning bor i ordinärt boende. För personer, där stödinsatser i hemmet inte är tillräckliga och med ett omfattande stödbehov, finns särskilda boendeformer. Vuxna och barn med funktionsnedsättning som har rätt till bostad med särskild service ska erbjudas en sådan bostad i Stockholms stad eller i länet.

Staden ska enligt socialtjänstlagen verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt i goda bostäder.⁵⁴ För att möta behoven ska fler bostäder med god tillgänglighet byggas.

Stadens boendeplaner, Boendeplanen SoL och LSS⁵⁵ och Äldreboendeplanen⁵⁶ syftar till att säkerställa att planering och utbyggnad av bostäder med särskild service för personer i behov och särskilda boendeformer för äldre sker. Ett centralt beställaransvar skapar förutsättningar för samordning och likvärdig byggprocess för bostad med särskild service i hela staden.⁵⁷

4.4 Stöd att sköta om sin bostad

Personer med funktionsnedsättning som har behov, ska få det stöd de behöver för att klara sitt åtagande som hyresgäst. Ett individuellt stöd i form av boendestöd eller hemtjänst för att hålla bostaden ren, betala hyran i tid och medverka så att underhåll kan skötas i lägenheten bidrar till ett fungerande boende samt minskad risk för avhysning.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 19 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

⁵³ [Tillgänglig bostad - Bostadsförmedlingen i Stockholm AB](#)

⁵⁴ Socialtjänstlagen, 5 kapitlet §5

⁵⁵ Boendeplanen 2023-2033 Bostäder med särskild service SoL och LSS SOF 2023/36

⁵⁶ Boendeplan 2022 med utblick mot 2040 Dnr ALD 2021/159

⁵⁷ Tjut Utbyggnad av bostäder med särskild service LSS Dnr 3.1.1-432-2022

5. Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att få information och kunna kommunicera med stadens verksamheter samt att gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

5.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få information och kommunicera med staden på jämlika villkor som andra, i tillgängliga och användbara format som är anpassade för olika funktionsnedsättningar och situationer. Kommunikation kan vara både verbal och icke verbal. Motsvarande krav ska ställas på andra leverantörer av information, service, produkter och tjänster som staden använder sig av.

5.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla

Digitala och tekniska lösningar ska gynna personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra. Stadens webbplatser, e-tjänster och mobilapplikationer ska utformas universellt så att de är tillgängliga och användbara för alla oavsett funktionsförmåga.

Bostäder med särskild service såväl som boende för kortare boendetid, såsom korttidsvistelse utanför det egna hemmet, ska tillhandahålla uppkoppling så att de som bor där har internetåtkomst i sina lägenheter eller rum och kan få stöd i att använda digital teknik.

Dagliga verksamheter, öppna träfflokaler, verksamheter för sysselsättning och dagverksamheter samt öppna mötesplatser för äldre ska tillhandahålla internetuppkoppling och stödja deltagarna i användandet av digital teknik. Med ett funktionshindersperspektiv ska tillgängligheten i digitala och tekniska lösningar förbättras och på sikt minska behovet av särlösningar och fördyrande ändringar i efterhand.

5.3 Ny teknik ska öka delaktigheten

Ett utvecklingsmål i Agenda 2030 handlar om att öka användningen av gynnsam teknik för att skapa ökad delaktighet generellt.⁵⁸

⁵⁸ FN:s utvecklingsmål Agenda 2030, delmål 5b

Välfärdsteknik ska användas för att öka delaktigheten, självständigheten, aktiviteten och tryggheten för personer med funktionsnedsättning, bland annat i skolan, i arbetslivet och inom vård och omsorg. Exempel på välfärdsteknik är smartphones med inbyggda funktioner som kan underlätta tillvaron för många.

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 9, 17, 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

6. Rätten till bästa möjliga hälsa

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att uppnå bästa möjliga hälsa.

6.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter

Att uppnå bästa möjliga hälsa utifrån sina egna förutsättningar är en rättighet för alla oavsett funktionsförmåga.⁵⁹ Medvetenheten om vad som påverkar hälsan inom övriga fokusområden ska öka hos stadens nämnder och bolagsstyrelser.

Lösningar ska utformas för att alla personer med funktionsnedsättning oavsett ålder och kön ska kunna delta i och utöva hälsofrämjande aktiviteter som friskvård under arbetstid och/eller under fritiden. Arbetet med att utveckla fler och bättre anpassade möjligheter till idrott-, motion- och friluftaktiviteter ska fortsätta.

Förebyggande insatser mot psykisk ohälsa ska förstärkas i förskolor och skolor, i bostäder med särskild service och vård- och omsorgsboenden samt på stadens arbetsplatser.

6.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa

Måltiderna är grundläggande för att förebygga sjukdom och ohälsa. Personer med funktionsnedsättning som behöver stöd vid måltider ska även få stöd i att kunna påverka den egna hälsan genom valet av livsmedel och näringsintag. Hela måltidssituationen ska

⁵⁹ Enligt Världshälsoorganisationens (WHO) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och alltså inte endast liktydigt med frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning.

uppmärksammas, även möjligheter till social samvaro. Det ska ske med största hänsyn till vars och ens personliga integritet.

6.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor

Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning tidigt får tillgång till den hälso- och sjukvård och tandvård som de behöver för att kunna uppnå bästa möjliga hälsa. Personer med funktionsnedsättning ska även ges stöd i att delta i förebyggande hälsovård och screening för olika sjukdomar som erbjuds.

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 25, 26 och 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

7. Rätten till individuellt stöd

Personer med funktionsnedsättning ska få ett individuellt utformat stöd för att få jämlika möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet i samhällslivet.

7.1 Individuellt utformat stöd

Rätten till stöd ska kännetecknas av likvärdighet, delaktighet och självbestämmande samt ett gott bemötande. Arbetsätt och verktyg för att öka delaktigheten under handläggningen och genomförandet av individuella stöd och lösningar ska utvecklas, både för barn, unga och vuxna och äldre med funktionsnedsättning.

Stödet ska utformas utifrån den enskilde personens unika förutsättningar, behov och önskemål. Den som beviljas insatser ska så långt som möjligt kunna välja eller påverka valet av utförare och vem som ger stöd.

7.2 Skydd och stöd på jämlika villkor

Personer med funktionsnedsättning ska, oavsett ålder och kön, kunna få nödvändigt skydd och stöd på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning.⁶⁰

⁶⁰ Hit räknas individuella insatser enligt SoL och LSS, stödformer för familjer och för föräldraskap samt skydd mot våld, men också bostadsanpassningsbidrag, tolktjänster och riksfärdtjänst. Det finns individuella stödformer även inom andra fokusområden, som särskilt stöd i skolan och till arbete.

Stödet ska kompensera för funktionsnedsättningar och brister i tillgänglighet samt möjliggöra delaktighet i samhällslivet. Stadens nämnder ska säkerställa att stöd ges likvärdigt i staden, med respekt för att människor med funktionsnedsättning är olika. Personer som har samma funktionsnedsättning kan ha olika förutsättningar och därmed olika behov av stöd. Likaså kan kvinnor respektive män med funktionsnedsättning ha olika behov av stöd. Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning ska ges med respekt för deras utveckling och deras rätt att bevara sin identitet. Äldre personer med funktionsnedsättning kan behöva ett anpassat stöd utifrån sina unika förutsättningar.

7.3 Stöd till privatliv, att bilda familj och att vara föräldrar

Personer med funktionsnedsättning ska ha ett privatliv och kunna bilda familj och vara föräldrar på jämlika villkor.

I stadens arbete med att utveckla stödformer till anhöriga ska föräldrar till barn med funktionsnedsättning ges tillgång till förstärkt stöd som kan inkludera både ett stöd i föräldraskapet eller att ge barnet direkt stöd för egen del.

Att ta hänsyn till funktionsnedsättningar när stödet till familjer utformas är ett tidigt och förebyggande arbetssätt. Stödet behöver anpassas till de individuella behoven och med hänsyn till hela familjen. Det är också viktigt att uppmärksamma jämställdhetsaspekter.

7.4 Risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas

I brottsförebyggande och trygghetsfrämjande åtgärder ska stadens nämnder och bolagsstyrelser uppmärksamma den särskilda utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer med funktionsnedsättning, inklusive barn med funktionsnedsättning som löper ökad risk att utsättas för våld. Tillgången till hjälp och stöd för personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld ska öka och tillgängligheten i skyddade boenden och socialjournsverksamheter säkerställas.⁶¹

⁶¹ För vägledning, se Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025

7.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av all information som behövs och ges förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna utöva inflytande och vara fullt delaktiga i det egna stödet och i de individuella lösningar som planeras och genomförs. Stadens nämnder ska informera personer med funktionsnedsättning om deras rättigheter, om vilket stöd som finns och om hur de kan få tillgång till det.

I arbetet med tillgänglig information och kommunikation ingår att anpassa och utforma den individuellt samt med ett gott och respektfullt bemötande. Exempel kan vara att erbjuda beslut om bistånd på lättläst.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 14, 15, 16, 17, 19, 22 och 23 (Se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, s. 42).

8. Rätten till kultur och fritid

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i kultur- och fritidsaktiviteter samt idrottsliv på jämlika villkor, både som utövare, åhörare och åskådare.

8.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla

Staden ska fortsätta att utveckla kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter som personer med funktionsnedsättning kan delta i fullt ut på jämlika och jämställda villkor som andra; som utövare, åhörare och åskådare. Utbudet av kultur, fritid, idrott och rekreation ska redan från början utformas så att det är tillgängligt för personer med olika funktionsnedsättningar. Staden ska även erbjuda kultur- och fritidsaktiviteter som särskilt riktas till personer med vissa funktionsnedsättningar.

Fritidsaktiviteters betydelse för upplevelsen av hälsa och vikten av att få utveckla personliga intressen och kreativitet ska uppmärksammas. Det ska finnas goda möjligheter att delta i kultur, idrott och rekreation eller att vara med i en förening. Aktiviteterna ska erbjuda social gemenskap, och för barn och unga med funktionsnedsättning också trygga vuxenkontakter.

8.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används

Tillgängligheten i stadens lokaler och miljöer för kultur-, idrotts- och friluftaktiviteter ska öka. Här avses såväl framkomligheten som möjligheterna att kunna orientera sig eller ta del av information på ett tillgängligt sätt samt tillgången till hörselslinga. Därutöver kan kompletterande individuella stödinsatser såsom , teckenspråkstolkning, skrivtolkning, dövblindtolkning, syntolkning eller ledsagning bli aktuella.

8.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer

För att ge barn, unga och vuxna och äldre oavsett kön med funktionsnedsättning tillgång till en meningsfull fritid, behöver stadens verksamheter samverka med föreningsliv och andra aktörer. Staden behöver också ställa krav på tillgänglighet i samband med bidragsgivning eller vid fördelning av särskilda medel inom idrotts- och kulturlivet.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

9. Rätten att delta i demokratin

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska processer och rösta på jämlika villkor.

Staden ska bidra till att stärka utvecklingen inom demokratiområdet för personer med funktionsnedsättning. Alla ska kunna ha inflytande över och vara fullt delaktiga i demokratin.

9.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser

Staden ska samverka och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i demokratiska beslutsprocesser, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem, inklusive barns och ungas egna organisationer. Om staden bjuder in till dialoger med barn och unga är det viktigt att även inkludera barn och unga med olika funktionsnedsättningar. En bred representation av personer med olika funktionsnedsättningar i alla åldrar ska eftersträvas. Processerna ska vara tillgängligt utformade så att alla kan vara fullt delaktiga på jämlika villkor. Medborgardialoger och andra samråd som staden anordnar ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I detta arbete

spelar stadens samverkan med råden för funktionshindersfrågor en viktig roll.

9.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen

Staden ska rent praktiskt, inom ramen för sitt uppdrag, säkerställa att alla kan rösta, ha politiska uppdrag och vara delaktiga i demokratiska processer mellan valen på jämlika villkor som andra. Stadens lokaler för röstning i samband med nationella val ska vara tillgängliga. Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning kan ta del av information om valet.⁶²

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 3, 21 och 29 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

Genomförande och uppföljning

Ansvar för genomförande

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet och ett antal gemensamma fokusområden preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan inom staden och för samråd med de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning samt andra berörda aktörer och ansvariga huvudmän.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de kommer att arbeta med och följa upp programmets fokusområden. Här avses de fokusområden som den egna nämnden eller bolagsstyrelsen har ett identifierat ansvar för (se Nämnders och styrelsers ansvar för programmets olika fokusområden, sidan 34).

⁶² För mer information och vägledning, se MFD
www.mfd.se/verktyg/vagledning-for-en-tillganglig-verksamhet/tillgangliga-val/

Fokusområdena ligger till grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och styrelsemål, indikatorer och aktiviteter som ska bidra till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget successivt uppnås.

Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina respektive råd för funktionshindersfrågor.

Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram tillämpningsanvisningar som nämnder och bolagsstyrelser kan använda sig av vid verksamhetsplaneringen. Tillämpningsanvisningarna ska ge förslag till indikatorer och aktiviteter samt instruktioner om hur indikatorer och aktiviteter kopplas till stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS).⁶³

Valda indikatorer och aktiviteter ska leda till verksamhetsutveckling såsom att löpande förbättra arbetssätt, processer, strukturer, styrning och kompetenser. För att det ska leda till utveckling behöver verksamheterna systematiskt planera, utföra, följa upp, analysera och åtgärda de brister som identifieras.

Utformningen av indikatorer påverkas av att staden har begränsad tillgång till egen statistik, då funktionsnedsättning inte registreras av integritetsskäl. Därför kan andra verktyg såsom särskilda enkäter, brukarundersökningar eller fokusgrupper fungera som värdefulla komplement för uppföljningar. Även nationella uppföljningar kan vara användbara.

Utöver ovanstående ska funktionshindersperspektivet beaktas och belysas i stadens övriga styrdokument och riktlinjer, i samband med att program och riktlinjer revideras eller nya tas fram.

Ansvar för uppföljning

Den ordinarie uppföljningen av mål, aktiviteter och indikatorer i tertiärrapporter och verksamhetsberättelsen utgör en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för att säkerställa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Registreringen av indikatorer och aktiviteter i ILS skapar förutsättningar för nämnden och bolagsstyrelsen att följa upp programmet i ledningssystemet.

⁶³ ILS och verktyget ILS-webb används av stadens nämnder och styrelser för att planera, följa upp och utveckla verksamheterna. Med hjälp av systemet och verktyget arbetar staden med gemensamma begrepp och en gemensam metod för ledning och uppföljning av verksamheterna.

Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, för övergripande samordning och för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Ansvar för kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med programmet.

Kommunstyrelsens råd för funktionshindersfrågor och stadens lokala funktionshindersråd kan bidra med kunskap om funktionshinder och om situationen för personer med funktionsnedsättning, men också hjälpa till med att klargöra hur kunskapsbehovet ser ut.

Kommunstyrelsen ansvarar för att genomföra utbildningsinsatser för nämnders- och bolagsledningar samt nyckelfunktioner inom området.

Arbetsätt och verktyg

Här beskrivs arbetsätt och verktyg som nämnder och bolagsstyrelser kan använda och vidareutveckla utifrån vad som är relevant för den egna verksamheten. De bör så långt som möjligt även användas av andra aktörer som utför och utvecklar produkter och tjänster på uppdrag av staden.

Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet

Det krävs kunskap om tillgänglighet och funktionshindersperspektiv samt om olika arbetsätt och verktyg. Det måste finnas kunskap om lagstiftning, om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt om hur funktionshinder kan undanröjas och undvikas. Likaså om hur olika former av diskriminering, bland annat fördomar och negativa attityder, kan förhindras.

Ett sätt att få mer kunskap kan vara att samråda med stadens råd för funktionshindersfrågor och organisationer som företräder personer med olika funktionsnedsättningar. Ibland kan det vara nödvändigt att anlita experter med sakkunskap inom området. Kunskaps- och erfarenhetsutbyte kan också med fördel ske mellan stadens förvaltningar, bolag och även mellan råd.

Annan kunskap är vilka krav som kan ställas i upphandling och hur de kan ställas samt hur krav i bidragsgivning kan formuleras. Det är också nödvändigt med omvärldsbevakning som till exempel att följa forskningen inom området.

Tillämpning av lagar och föreskrifter

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är utgångspunkt för svensk funktionshinderspolitik och påverkar även svensk lagstiftning inom området. FN-konventionen, aktuella lagar och föreskrifter utgör därför självklara verktyg i arbetet inom programmets fokusområden. Exempel är diskrimineringslagen, lagen om offentlig upphandling, lagen om digital offentlig service, plan- och bygglagen och föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder. Lagstiftningen är också användbar för att påverka andra aktörer att säkerställa tillgänglighet och icke-diskriminering.

Lagar som avser individuella stödinsatser som ska främja full delaktighet i samhällslivet kan också ses som verktyg i arbetet med programmets olika fokusområden, för att överbrygga de hinder som personer med olika funktionsnedsättningar möter i sin omgivning.

Sådana lagar är t.ex. LSS, socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och skollagen, men även EU-rätten, FN:s barnkonvention och andra internationella och europeiska konventioner och direktiv.

Krav i offentlig upphandling

Staden ska aktivt och målinriktat skapa förutsättningar för en mer tillgänglig stad genom att använda sin potential som stor upphandlare och myndighet. Genom att ställa krav på tillgänglighet vid upphandling kan stadens nämnder och bolagsstyrelser bidra till bästa möjliga tillgänglighet redan från början och skapa förutsättningar för delaktighet.⁶⁴ Krav på universell utformning av nya tjänster och produkter behöver ställas så snart det är möjligt och skäligt.

Upphandlingsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet har samlad information om hur krav på tillgänglighet kan ställas vid upphandling som beaktar samtliga användares behov och därmed bidrar till ökad delaktighet i samhället. De har också information om aktuella lagar och regler för krav på tillgänglighet vid upphandling.

Krav i bidragsgivning

I stadens ordinarie bidragsgivning, och även i samband med tillståndsgivning, behöver krav ställas på tillgänglighet som kan öka delaktigheten och minska behovet av särlösningar eller åtgärder i efterhand.

Samverkan och aktiv involvering

Samverkan kan ske kring strukturella frågor och kring individer, internt mellan verksamheter i staden eller med andra aktörer. Ansvariga myndigheters samverkan kring en enskild individ är ofta nödvändig för att insatser ska ges i samordnat och i rätt tid. Det är berörda myndigheter som är ansvariga för att samverkan kring en enskild individ ska ske sömlöst. Den enskilde själv eller anhöriga ansvarar inte för att samordna stadens insatser mellan exempelvis skola och socialtjänst eller mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård.

I arbetet med ett funktionshindersperspektiv ska staden sträva efter att förstärka samverkan med de organisationer som företräder

⁶⁴ Stockholms stads program för inköp 2020-2023

personer med funktionsnedsättning. Samverkan med privata aktörer och näringsliv kan bidra till att personer med funktionsnedsättning får tillträde och tillgång till varor, produkter och tjänster på jämlika villkor som andra, vilket motverkar diskriminering såsom att nekas tillträde.

För att säkerställa möjligheten till delaktighet ska staden aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i frågor och processer som berör målgruppen. Det kan till exempel ske genom olika samråd och dialoger.

Tillgänglighetsbeskrivning

Staden har tagit fram ett verktyg för att verksamheter enkelt ska kunna beskriva tillgängligheten i sina verksamhetslokaler.

Tillgängligheten redovisas i form av nio olika ikoner där uppgifterna baseras på en självskattning av verksamheten.

Begrepp och definitioner

Nedan följer beskrivningar av begrepp och definitioner som är viktiga för förståelsen av programmet och hur arbetet med programmet ska bedrivas. Begreppen inom området utvecklas och förändras över tid.

Barnrättsperspektiv

Att ha ett barnrättsperspektiv innebär att se barn (0-18 år) som rättighetsbärare. Barn ska alltså inte ses som att de ska *bli något* eller *vara till för något* utan *är något* i sin egen rätt. Vilka rättigheter barn har formuleras i barnkonventionen som är lag sedan 2020. Grundprinciperna i barnkonventionen är att alla barn har rätt till liv och utveckling, rätt till att vara delaktiga, att barns bästa ska utredas och beaktas samt att inget enskilt barn eller grupp av barn ska diskrimineras. Ett barnrättsperspektiv innebär alltså att dessa grundprinciper ligger till grund för alla beslut, är vägledande i all verksamhetsstyrning samt genomsyrar samtliga processer och metoder.

Delaktighet

Med delaktighet avses i programmet rätten för personer med funktionsnedsättning att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet.

Här avses även rätten att delta i demokratiska processer. Det är hela samhällets angelägenhet att personer med funktionsnedsättning kan medverka i samhällsutvecklingen och bidra med sina kompetenser. Delaktighet innefattar även möjligheten till inflytande i planeringen och genomförandet av individuellt riktade stöd och lösningar.

Delaktighet förutsätter en fysiskt och socialt tillgänglig och hinderfri miljö.

Diskriminering

Diskriminering innebär att en person missgynnas eller kränks genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation, utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion

eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det kallas även för direkt diskriminering. Det finns också regler och rutiner i samhället som kan verka neutrala, men som särskilt missgynnar exempelvis personer med funktionsnedsättning vilket kallas för indirekt diskriminering.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med funktionsnedsättning inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden.

Diskriminering i form av bristande tillgänglighet

Bristande tillgänglighet utgör en form av diskriminering i diskrimineringslagen och avser när en verksamhet inte gör tillräckligt för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten.

Diskriminering – flerfaldig och intersektionell

Flerfaldig diskriminering innebär en situation där en person kan uppleva diskriminering på två eller flera grunder med följderna att diskrimineringen ytterligare försvåras eller förvärras. Med intersektionell diskriminering avses en situation där flera grunder samtidigt spelar in och samverkar med varandra så att de inte går att särskilja från varandra och därmed utsätter de berörda personerna för unika former av missgynnande och diskriminering

Enkelt avhjälpna hinder

Alla hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde (publika lokaler) och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller hinder som med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa.⁶⁵

⁶⁵ Plan- och bygglag (2010:900), 2 kap 2, 12 §§ PBL

Funktionsnedsättning

Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.

En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara bestående eller av övergående natur.⁶⁶

En del föredrar begreppet ”funktionsvariationer” före ”funktionsnedsättning”. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, dvs. ”funktionsnedsättning”.

Funktionshinder

Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.⁶⁷

Funktionshinder i omgivningen kan exempelvis medföra svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen.

Funktionsrätt

Funktionsrätt används ibland som en övergripande term för de rättigheter personer med funktionsnedsättning har, eller i sammansatta ord som till exempel funktionsrättsfrågor.

Jämlika möjligheter

Med jämlika möjligheter avses i programmet en situation där samhället är tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Det innebär inte alltid att exakt samma förutsättningar och möjligheter ges till alla, eftersom likabehandling kan leda till ojämlikheter. Det erkänner snarare människors olikheter och säkerställer att alla har samma möjligheter att ta del av sina rättigheter.

⁶⁶ Socialstyrelsens termbank.

⁶⁷ Socialstyrelsens termbank

Jämlika villkor

Med jämlika villkor avses att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till och ges samma villkor som för personer utan funktionsnedsättning.

Jämställdhet

Jämställdhet innebär att alla oavsett kön ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Arbetet med att förverkliga programmets intentioner behöver jämställdhetsintegreras, det vill säga att säkerställa allas lika rättigheter oavsett kön genom att integrera ett jämställdhetsperspektiv vid beslutsfattande, planering och utförande av arbetet. Ibland kan även riktade insatser krävas för att öka jämställdheten inom ett särskilt prioriterat område.

Klarspråk

Det vanligaste är att man med klarspråk menar myndighetstexter som är skrivna på ett vardagligt, enkelt och begripligt språk. Oftast handlar det om skrivna texter, men även det muntliga språket omfattas.

Kommunikation

Begreppet kommunikation rymmer alla former av kommunikation, både verbal och icke verbal. Det omfattar exempelvis språk, textning, punktskrift, taktill kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, såväl som textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). Språk innefattar talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

Likabehandling

Med likabehandling avses i programmet att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rätten till individuellt stöd för att kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning. Det innebär inte att alla ska ges samma eller lika mycket stöd, eftersom det kan leda till ojämlikheter, utan att alla ska ges samma förutsättningar att kunna delta i samhällslivet och ta del av sina rättigheter.

Rättighetsbaserat

Med rättighetsbaserat menas att de mål som programmet tar sikte på är kopplade till mänskliga rättigheter och har FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som främsta utgångspunkt. Konventionen ska främja, skydda och säkerställa mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning. Den utgår från grundläggande principer som jämlikhet samt icke-diskriminering och säger att personer med funktionsnedsättning har rätt att leva ett självständigt liv och delta helt och fullt i samhället på lika villkor som alla andra. Den fortlöpande utvecklingen hos barn med funktionsnedsättning och deras rätt att bevara sin identitet ska respekteras. Tillgänglighet är en allmän princip i konventionen, både när det gäller den fysiska miljön men också information och kommunikation. Konventionen bygger på förståelsen att funktionshinder går att förebygga och ta bort genom att förändra i miljö och omgivning.

Dessa principer ska även prägla bemötande och förhållningssätt hos stadens verksamheter och medarbetare.

Stigmatisering

Stigmatisering innebär att en minoritetsgrupp i samhället pekas ut och tillskrivs nedvärderande och stereotypa egenskaper. Detta kan leda till sämre bemötande och diskriminering i t.ex. arbetslivet eller i vården. Inom forskning brukar man säga att stigma beror på allmänhetens bristande kunskaper, fördomar och diskriminering.

Tillgänglighet och användbarhet

Begreppet tillgänglighet används för att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande.

I programmet avses med tillgänglighet även användbarhet. Båda begreppen behövs för att beskriva vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhället på jämlika villkor som andra. Om den generella tillgängligheten inte är tillräcklig kan hjälpmedel och specialanpassningar vara nödvändiga för att säkerställa den.

En aspekt av tillgänglighet är att lokaler ska ha utrymningsvägar som är tillgängliga för alla, så att personer med funktionsnedsättning kan ta sig ut ur en lokal eller en bostad på ett säkert sätt om det behövs, exempelvis vid brand. Ibland används begreppet ”frångänglighet” för att beskriva detta.

Exempel på lösningar för att säkerställa detta kan till exempel vara särskilda utrymningshissar, att brandlarmen är placerade så att personer med funktionsnedsättning lätt kan nå och använda dem, samt tillfälliga utrymningsplatser där man säkert kan invänta hjälp när utrymningsvägarna inte är tillgänglighetsanpassade.

Universellt utformad

När produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning.

Välfärdsteknik

Digital teknik som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning.

Exempel på välfärdsteknik är digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera och sensorer för påminnelser. Välfärdsteknik kan användas av personen själv, en närstående, personal eller någon annan i personens närhet och det kan ges som bistånd, förskrivas som hjälpmedel för det dagliga livet eller köpas på konsumentmarknaden.

Referenslista och webbplatser att besöka i arbetet med programmet

- Agenda 2030
- Arbetsmiljölagen (1977:1160) och arbetsmiljöförordningen (1977:1166)
- Arbetsplatsens utformning AFS 2020:1
- Boverkets byggregler (BBR)
- Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder (BFS 2013:9, HIN-3)
- Bygg i kapp, Svensk byggtjänst
- Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning, SOU 2021:11
- Diskrimineringslag (2008:567)
- Genomförande av tillgänglighetsdirektivet, Prop. 2022/23:42
- FN:s barnkonvention
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Funktionshindersperspektivet i Agenda 2030, MFD 2020
- Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2022
- Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017-2022
- Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga, program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad
- Lag om offentlig upphandling(2016:1145)
- Lag (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service
- Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättning, Stiftelsen Allmänna barnhuset, 2022
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Handbok för kommunen (webbaserad)
- Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, Regeringens proposition 2016/17:188
- Plan- och bygglagen (2010:900)
- Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023.
- Resultat från uppföljning av kommuner 2022, MFD
- Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren, Myndigheten för delaktighet, 2015 (PBL)
- Skapa en trygg skola Genom trygghetsvandringar med elever med funktionsnedsättning, MFD 2020
- Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022, SCB
- Statistik om förekomst av våld mot personer med funktionsnedsättning, MFD 2023

- Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021-2024
 - Stockholms stads Framkomlighetsstrategi
 - Stockholms stads Kvalitetsprogram, Dnr 2021/866
 - Stockholms stads personalpolicy
 - Styrkraft i funktionshinderspolitiken, SOU 2019:23
 - Skollag (2010:800)
 - Spontanidrottsytor Strategi för ett mer jämställt och jämlikt nyttjande, Idrottsförvaltningen 2023
 - Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö, 2008
 - Stockholms stads program för inköp 2020-2022
 - Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025
 - Socialtjänstlag (2001:453), 5 kapitlet
 - Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen, Arbetsförmedlingen 2022
 - Uppföljning av funktionshinderspolitiken, MFD 2023
 - Utvärdering av Fritid för alla 2008-2020, Idrottsförvaltningen
-
- www.MFD.se – Myndigheten för delaktighet
 - www.isof.se – Institutet för språk och folkminne
 - www.SPSM.se – Specialpedagogiska skolmyndigheten
 - www.upphandlingsmyndigheten.se - Upphandlingsmyndigheten

Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 1 Syfte

Artikel 2 Definitioner

Artikel 3 Allmänna principer

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med
funktionsnedsättning

Artikel 9 Tillgänglighet

Artikel 10 Rätten till liv

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller
förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel 20 Personlig rörlighet

Artikel 21. Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Artikel 24 Utbildning

Artikel 25 Hälsa

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Artikel 32 Internationellt samarbete

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 35 Konventionsstaternas rapporter

Artikel 36 Granskning av rapporter

Artikel 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

Artikel 38 Kommitténs förhållande till andra organ

Artikel 39 Kommitténs rapport

Artikel 40 Konventionsstatskonferensen

Artikel 41 Depositarie

Artikel 42 Undertecknande

Artikel 43 Samtycke till att vara bunden

Artikel 44 Organisationer för regional integration

Artikel 45 Ikraftträdande

Artikel 46 Reservationer

Artikel 47 Ändringar

Artikel 48 Uppsägning

Artikel 49 Tillgängligt format

Artikel 50 Giltiga texter

Nämnders och styrelser ansvar för programmets olika fokusområden

Stadens mål

Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.

Fokusområde	Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser
1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen	Arbetsmarknadsnämnden Exploateringsnämnden Förskolenämnden Sisab, Skolfastigheter i Stockholm AB Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Utbildningsnämnden
2. Rätten till arbete och försörjning	Alla nämnder och bolagsstyrelser
3. Rätten att kunna använda Stockholms inne- och utemiljö och garanteras säkerhet i kris	Alla nämnder och bolagsstyrelser
4. Rätten att ha en fungerande bostad	AB Familjebostäder AB Stockholmshem AB Svenska bostäder Bostadsförmedlingen i Stockholm AB Exploateringsnämnden Micasa Fastigheter i Stockholm AB Socialnämnden Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Äldrenämnden
5. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	Alla nämnder och bolagsstyrelser

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning
50 (50)

6. Rätten till bästa möjliga hälsa	Alla nämnder och bolagsstyrelser
7. Rätten till individuellt stöd	Arbetsmarknadsnämnden Förskolenämnden Socialnämnden Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Trafiknämnden Utbildningsnämnden Äldrenämnden
8. Rätten till kultur och fritid	Exploateringsnämnden Fastighetsnämnden Idrottsnämnden Kulturnämnden Socialnämnden Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Trafiknämnden Utbildningsnämnden Äldrenämnden
9. Rätten att delta i demokratin	Valnämnden Alla nämnder och bolagsstyrelser